

SEMINARSKA NALOGA

BERTA BOJETU: FILIO NI DOMA

Mentorica:

Avtor:

Ljubljana, 21. 3. 2012

O avtorici

Slovenska igralka, pesnica in pisateljica Berta Bojetu se je rodila leta 1946 v Mariboru. Po končani vzgojiteljski šoli v Ljubljani je šla študirat slavistiko na Pedagoško fakulteto in nato igralstvo na Akademijo za gledališče, radio, film in televizijo. Petnajst let je igrala v lutkovnem gledališču in bila ena izmed ustanoviteljic Koreodrame. Svojo literarno pot je začela z odmevno pesniško zbirko *Žabon* (1979). Kritiki so le-to označili za elementarno erotično pesnjenje, v katerem se spolnost kaže kot absolutna kategorija človekovega bivanja, njegov kozmični življenjski prostor, znotraj katerega ni ne družbenih normativizmov ne vprašanj o morali, niti ne vprašanj o bolj zapletenih emocionalnih razmerjih med dvema človekoma. Tako se je zapisala v zgodovino kot prva slovenska erotična pesnica. Leta 1988 pa je izdala še eno pesniško zbirko z naslovom *Besede iz hiše Karlstein*. V svet proze je vstopila kasneje z romanoma *Filio ni doma* (1990) in *Ptičja hiša* (1995), za katerega je prejela Kresnikovo nagrado leta 1996. Bojetujeva je v teh romanih pisala o posameznikovi ujetosti v kamnitem, brezdušnem svetu, o posamezniku, ki razbija konvencije in se ne zmeni za ceno, ki jo bo moral za svojo predrznost plačati. Umetnica je umrla leta 1997 v Ljubljani.

O delu *Filio ni doma*

Filio ni doma je roman sodobne književnosti, ki je postavljen v nek neznan kraj in čas, ki ponuja univerzalizacijo tistega, o čemer govori in s tem daje občutek, da bi se lahko zgodba odvijala tukaj in zdaj. Omeni se tudi nemški pesnika Rainer Maria Rilke, s čimer Bojetujeva poveže zgodbo z realnim svetom 20. stoletja. Literarni kritiki se strinjajo, da je zanimiv tako po zgradbi, slogu pa tudi po tematiki in problematiki. Zato ga tudi povezujemo z večimi literarnimi vrstami.

***Filio ni doma* kot alegorični roman**

Delo je alegorični roman, ker v njem abstraktni svet predstavljen skozi sito konkretnega (alegorij) v čutno dojemljivi podobi.

***Filio ni doma* kot ženski roman**

Roman je ženski roman, ker je v ospredju literarni protest, zoper dvojna merila pri določanju ženske in moške duhovne in spolne svobode. Predstavljeni so predvsem fizični odnosi med moškimi in ženskami z ženske perspektive. Pripoved je večinoma prvoosebna, prisotna je tudi dnevniška oblika pripovedovalke.

***Filio ni doma* kot antiutopični roman**

Dogajanje je omejeno na otok, na svet, ki se ne bi mogel nikoli uresničiti, ker kaže padec v „nič“, na drugi strani pa svarilo pred možno prihodnostjo. Predstavljeno je življenje, predvsem intimno, nasilna vzgoja otrok, manipulacija, izguba individualnosti in brutalnost zunanjega sveta.

***Filio ni doma* kot moderna groteska**

Antiutopični elementi romana ustvarjajo v romanu groteskne situacije, splet realnega in fantazijskega, presenečenj in pretiravanj. Med najbolj grotesknimi prizori romana je preobrazba človeka v ptiča, ki se je, kot sem sam razumel, razpletla v domišljiji *Filio*, a je opisana zelo nazorno.

***Filio ni doma* kot sodobna parabola**

Roman črpa snov iz vsakdanjega življenja, dodaja pa mu bolj splošen pomen, ki pa je z vsakdanom bralcu lažje razumljiv.

Motivi in simboli v romanu *Filio ni doma*

Motiv Ptiča

Motiv, ki mora biti zaradi svoje razčlenjenosti in večplastnosti deležen večje pozornosti, so ptiči. S tem motivom je zaznamovano vse ustvarjalno delo Berte Bojetu, obe pesniški zbirki in oba romana (v romanu moramo razlikovati med izrazoma ptič in ptica. Ptič in ptičevje je vedno povezano z žensko in ima negativno konotacijo, medtem ko s pticami opisuje moške). Filio ptičev ni marala že od otroštva. Kasneje doživi nenavadno in šokantno materino preobrazbo v ptiča, pa tudi sama večkrat, v napetih situacijah, čuti bolečine pod lopaticami, ki nakazujejo začetek preobrazbe. Motiv ptiča je prisoten skozi celoten roman in zato prerašča v simbol in prikazuje stisko človeka, predvsem ženske.

Motiv oblasti

Drugi pomembnejši je motiv oblasti, kot trpinčenje in zlorabljanje ljudi. Oblast je na otoku prisotna v različnih oblikah, oblast moških nad ženskami, oblast moških nad moškimi in oblast žensk nad ženskami.

Motiv spolnosti

Vlogo spolnosti v tem delu sem težko razumel, ker je zelo razvejana. Na eni strani prikazuje strast, hrepenenje, užitek... na drugi strani prikazuje žalost in strah ter bolečino, pogosto je tesno tesno povezana z oblastjo (torej posilstva in držanje prebivalcev, tako moških kot žensk, na vajetih), spet drugič je zreducirana do primitivnosti in služi samo kot način reproduciranja ljudi na otoku.

Motiv upora

»Vse, kar ni dobro, zaleže za kratek čas, je včasih rekla gospa Brass in jaz sem se tolažil s tem in verjel, da bo kdaj drugače.« (191)

Spremembe na otoku so se dogajale po zaslugi posameznikov, ki so bili dovolj močni, da so se uprli ustaljenemu režimu. Mednje spadajo glavni liki dela: Helena, Filio in Uri.

- 1. Helena:** Helena, samosvoja in izobrazena ženska, je upornica zoper spolni in družbeni red: čeprav ne bi smela, piše dnevnik, se loti preurejanja hiš, zbližuje in povezuje ženske med sabo, ustanovi šolo, vzgaja Urija in Filio v odprtem duhu in končno celo v posilstvu najde užitek, česar po pravilih otoka ne bi smela.
- 2. Filio:** Gotovo je prav njen pobeg z otoka znamenje največjega upora.
- 3. Uri:** Posilstva in izživljanja nad ljudmi se mu gabijo. Pobeg Filio na celino postane povod, da pobegne tudi sam. Sledijo jima tudi ostali, nekateri uspešno, nekateri ne. A vseeno predstavljata upor proti totalitarnemu načinu življenja na otoku.

Zgradba in obnova dela

V romanu je treba ločevati **zgodbo** (fabulo) od **sižeja**, ki je zgrajen na tri dele in sicer v prvem predstavi Filio v drugem, dnevniku, predstavi življenje Helen Brass v tretjem pa Urija. Tako bralec doživi različne dogodke z večih perspektiv. Zelo zanimiv in nenavaden se mi je zdel tudi prehod s prvoosebnega pripovedovanja na drugoosebno in na koncu tudi v tretjeosebno.

zgodba: pomeni zaokroženo dogajanje, to je takšno z začetkom in koncem, povzeto v naravnem zaporedju,

siže: označuje povzetek literarnega dogajanja v literarni organizaciji, ko se npr. notranji čas zaradi doseganja posebnih učinkov v razmerju do realnega temeljito premeša oziroma ko je snov razporejena glede na literarne učinke

A) zgodba

Helena Brass je dvainštiridesetletna vdova, ki s svojo hčerko, ki v romanu ni poimenovana, preživi brodolom. Po čudnem naključju reši tudi dečka, ki v brodolomu izgubi družino in mu kasneje da ime Uri. Vsi trije so odpeljani na neznani otok. Že takoj po nastanitvi v neko hišo, ki postane Helenin dom, jo zaznamuje posilstvo, poveljnika na otoku, ki je niti ne prizadene, nasprotno, ustvarja ji željo po ponovnem snidenju s poveljnikom, ki je vedno znova zadovoljuje.

Heleno več mesecev pustijo v negotovosti, ker ne ve, kje je in kako je na otoku življenje organizirano. Ker je radovedna in pogumna, na sprehodih odkrije, da sta na otoku dve mesti: v prvem, v katerem je njena hiša in ga poimenuje Gornje mesto, živijo samo ženske in otroci, vladajo jim tri grobe in zlobne ženske Kate, Mare in Lukrija; v drugem, ki je ob obali in ga imenuje Spodnje mesto, pa živijo samo moški. Vse obvladuje Poveljnik straže s svojimi podrejenimi, otok pa ima v lasti moški s celine, kasneje v romanu pa ga nasledi mlada hči. Moški in ženske ločeno živijo in tudi ločeno delajo (drug za drugega): ženske kuhajo, perejo in šivajo, moške lovijo ribe in jih predelujejo v tovarni. Čeprav je za Heleno otoško življenje velika uganka, se odloči, da bo s hčerko in posvojenim Urijem ostala, ker je naveličana življenja s celine, kjer pa je sicer živela lagodno.

Ženske in moški se srečujejo enkrat tedensko ob maši. Vedno je prisoten tudi poveljnik otoka, Helenin ljubimec in zato ima Helena poseben položaj med ženskami.

Nekega dne jo pokličejo tri oblastnice in ji preberejo zapovedi za življenje na otoku, ki temeljijo na odtujevanju človeka od človeka (npr. ne hodi iz hiše, ne hodi v Spodnje mesto, ne zbiraj se z drugimi, ne išči stika z moškimi, ne hodi po otoku, ponoči ne sme goreti luč). Kmalu pa v svoji razgledanosti, zagnanosti, predvsem pa upornosti neživljenjskemu redu začne načrtovati spremembe na otoku. Najprej si prebeli hišo, potem pa začne s prijateljicama Luce in kasneje Lano organizirati ženske, da začnejo beliti tudi svoje hiše. Razmišlja o skupni pralnici, šivalnici in kuhinji, da bi povezala ženske in jim olajšala delo. S tem prekrši pravila, zato jo oblastnice za tri mesece zaprejo. Izzvala je hudo sovraštvo s strani „oblastnic“ Gornjega mesta. Vseeno s trdom dosega svoje in življenje v mestu postane bolj organizirano. Po vrnitvi iz zapora se aktivno posveti Uriju, za katerega želi, da postane dober, razgledan in učen. Uči ga brati in pisati ter z velikim veseljem opazuje njegov telesni in duševni razvoj. Zanimiv in nenavaden pa je njen odnos do lastne hčere, saj jo zanemarja in celo zaničuje. Vzroka za tako obnašanje ne spoznamo.

K Heleni se še zmeraj vrača poveljnik, sedaj bolj kot prijatelj in ne več kot ljubimec, kar ji ni preveč po godu.

Čez nekaj časa Helenina hči rodi deklico in se ji takoj po rojstvu hladno odpove. Uri da deklici moško ime, da bi ostala njegov prijatelj, ki ga najbrž ne bo imel, ko ga bo doletela ista usoda kot ostale dečke z otoka in bo z osmimi leti moral v Spodnje mesto.

Po prihodu v Spodnje mesto kmalu ugotovi, da mu je poveljnik naklonjen. Prvič doživi ostudne oblike spolnega izživiljanja, ki ga zelo prizadenejo, tako duševno, kot tudi fizično. Šele po sedmih letih sme na obisk k Heleni, pogovorov s katero zelo pogreša. Uri skuša živeti čimbolj odmaknjeno, a je vseeno prisiljen okusiti nerazumljiva, ogabna dejanja s strani starejših (homoseksualna posilstva, prizor posilstva živali in celo posilstvo živali nad človekom)

Ko dopolni sedemnajst let, sme prvič javno v sprevedu k cerkvi, dobi dovoljenje za nočne obiske pri ženskah, vendar se jim izmika, ker nasprotuje takim skrbno načrtovanim, primitivnim spolnim odnosom z ženskami, brez vsakršnih čustev.

Ta čas Filio raste in Helena želi zanjo in za druge otroke odpreti šolo. Spet naleti na nasprotovanje ženske oblasti in šele s Poveljnikovo pomočjo dobi dovoljenje, žig in učbenike od gospodarice otoka. A to mora plačati s ponižanjem, ko jo neznani moški pretepe s palico, potem pa še posili. Nekega dne pa jo doleti še ena huda izkušnja, šepavi moški do smrti potolče njeno hčer. Na bralčevo presenečenje Helena dogodek sprejme precej neprizadeto, a za razliko od nje je Filio čustveno zelo prizadeta, ker ob smrti vidi materino preobrazbo v ptiča, ki jo bo v življenju še pogosto preganjala.

Uri zapusti Malo hišo dečkov ter postane pomočnik vodje zaporov. Nove vloge ni maral, saj mu je prinesla samo še nova, bolj grenka in kruta spoznanja o nečloveških odnosih med pazniki in jetniki

ali med jetniki samimi. Višek vsega je bil po naključju viden spolni odnos med pazniki, jetnikom in jetnicam. V življenju mu veliko pomeni vračanje k Heleni, kjer si nabira knjige.

Iz zaporov Poveljnik Urija premesti v Veliko hišo, v kateri je uprava otoka, da bi pomagal voditi račune. Tu spozna rapored nočnih obiskov žensk v gornjem gradu, ki se mu gabi. Ko tako nekega dne prvič vidi ime Filio na seznamu žensk za nočne obiske, se nemudoma zamenja z zapisanim moškim in gre sam k njej. Filio je dopolnila petnajst let in Helena jo mora na zahtevo oblastnic preseliti v spodnji del hiše. Uri zdaj redno obiskuje Filio.

Filio zdaj zanosi in v ogabne prizoru v neki zapuščeni hiši, med krvjo in krvnimi strdku, ji nasilno izpraskajo otroka. Po tem dogodku, ki jo je zelo prizadel, se odloči pobegniti na otok, kjer postane uspešna slikarka, katere, ne po naključju, so glavni motivi prav ptiči.

Kmalu za njo se tudi Uri odloči pobegniti na celino, kjer obiskuje raztave ljubljene Filio.

Po šestnajstih letih na celini, se Filio odpravi nazaj na otok, obiskat svojo umirajočo staro mater Heleno. Po smrti jo pokoplje sama in se, skupaj s prijateljico Lano in babičinim dnevnikom v rokah, vrne v civilizirano življenje na celini. Prizna, da še vedno ljubi le Urija, ki ga vsakič znova videva na svojih razstavah.

B) siže

1. del: FILIO

Na prošnjo umirajoče babice pride Filio na otok. Spet sreča ljudi in kraje, ki jo spomnijo na kruto in nečloveško življenje v zgodnji mladosti. Pokoplje babico in se z njenim dnevnikom vrne na celino, kjer nadaljuje slikarsko kariero.

2. del: DNEVNIK HELENE BRASS

V obliki dnevnika spoznamo čas od Heleninega prihoda na otok do bega njene vnukinje Filio z njega. V dnevniku opisuje svoj pogled na življenje na otoku, svoje prizadevanje, da bi osveščala in organizirala prebivalce, izpoved svojega ljubezenskega razmerja s Poveljnikom ter skrb za vnukinjo Filio in posvojenca Urija.

3. del: URI

Uri se v Spodnjem mestu šola in ima privilegiran položaj. Je samosvoji in izredno bister in prav zato ni srečen, saj mu je nenormalno življenje na otoku odvratno. Ko postane poveljnik, se upre in odide z otoka za Filio, ki je zbežala pred njim.

Mnenje od delu

Izreden in izviren roman slovenske avtorice, ki me je po eni strani navdušil po drugi strani pa vedno znova puščal šokiranega in ogorčenega z neprijetnim občutkom tesnobe. Navdušil me je sam slog pisateljčinega pisanja, ki ga je podkrepila z zanimivimi besednimi zvezami (na primer: „...na nebu se je zavrtela nevihta...“), velik vtis pa je pustila tudi edinstvena zgradba dela, ki sem jo občutil kot nekakšno potovanje skozi čas in gledanje na dogodke z različnih zornih kotov, kar je popestrilo branje. Nekateri odlomki v delu pa so, kot sem dejal, zelo delikatni in niso za vsakega bralca zaradi svoje nazornosti. Sem mnenja, da je Berta Bojetu ena izmed najboljših slovenskih pisateljic.

